

† S. ANNE KAPEL OG † FRANCISKANERKLOSTER

Et †S. *Anne kapel* uden for byen, med grund og skov, skænkedes af Erik VII. af Pommern til et †*Franciskanerkloster*, der ifølge franciskanermunken Peder Olsen stiftedes i året 1420.

Gråbrødrenes kirke indviedes S. Vincensdag (22. januar) 1427 af biskop Severin af Tranquillia og overtog kapellets *værnehelgen S. Anna*¹. Klosterets historie er lidet kendt. Kong Hans opnåede 1495, 31. marts pavelig tilladelse til at lade det reformere ved at udjage konventualerne og indføre observanterne; en fornyet pavelig tilladelse af 3. november samme år har tilføjelser om, at klosteret måtte forøges med kirke, lille klokketårn, klokke, dormitorium, refectorium etc.² Denne om- eller udbygning af anlægget kan måske ses i sammenhæng med rigshofmester Poul Laxmands gave 1483, på 100 mark lybsk, der brugtes til klosterets bygning og forbedring³, og med Peder Olsens ord om, at i kloster-procurator Jens Pedersens tid († 1528) blev stedet for største delen opbygget, udvidet og istandsat⁴.

Endnu 1535 fik gråmunkene i Helsingør beskyttelse⁵, men tre år senere kun tre ugers frist til at rømme klosteret; de måtte beholde klæder og fetalje, men ikke brygge- og bagetøj, der sammen med kirkens ornamenten og klenodier skulle optages i et inventarium og holdes »tilstede« af lensmanden, som også skulle lade bygningerne nedbryde⁶. Tilsyneladende har gråbrødrene ikke holdt sig til ordren, thi 1571⁷ blev der i dødsboet efter Karine Rasmusses⁸ fundet seks kalke og diske samt nogle bøger, som var »gemt hos hende af gråmunkene for nogle år siden«. Kalkene og diskene overlodes Almindelig Hospital⁹, mens kirken og skolen fik bøgerne, hvoraf mange var duelige⁷. Een af bøgerne, Johannes Duns Scotus: *Super secundo libro Sententiarum*, ed. Thomas Penketh. Venezia. Johannes Herbort for Johannes de Colonia et socii, 22. November 1481, nu i Det Kongelige Bibliotek¹⁰.

Frederik II. lod på klosterets grund indrette en have med et »lysthuus«, der på hans tid kaldtes Lundegård eller Lundehave (senere Marienlyst)¹¹. Et gammelt tegltækt stenhus af mursten, som Hans Paaske 1576 fik akkord på at nedbryde i Lundehave, var antagelig en rest af klosteret¹², og endnu 1640 omtales materialer fra bygningen S. Anna til brug for kongelige byggeføretagender¹³.

KILDER OG HENVISNINGER

¹ En udførlig skildring af klosterets historie findes i Johannes Lindbæk: *De danske Franciskanerklostre*, 1914, p. 180—83. — S.R.D. V, 514. ² ActaPont. nr. 3463 (jfr. 3495) og 3494. ³ Årsb. III, tillæg p. 14 f. ⁴ S.R.D. V, 514. ⁵ Danske Magazin 3. rk. V, 129. ⁶ Ibid. VI, 188. ⁷ KancBrevb. 1571, 31. marts. — Kgl. Bibl. NvKglSaml. 181, 8° Carøe: Samlinger til Helsingørs Beskrivelse. ⁸ Den 1571 afdøde Karine er formentlig identisk med den Karine Rasmusses, der 1557 optræder med et bomærke, som nøje svarer til rådmand Rasmus Matsøns (1528), og derfor antagelig enke efter ham. Meddelt af Allan Tønnesen. ⁹ LA. Almindelig Hospitals arkiv. Regnskaber (sml. p. 532) 1574—75 oplyser, at kongen har givet Helsingør hospital syv forgyldte kalke og diske, som forud har tilhørt munkene i klostrene samme sted, og bevilget, at kalkene måtte sælges og sammen sættes på rente. . . de fattige i hospitalet til gavn og bedste. De blev alle solgt, men kun for den syvendes vedkommende meddeles, at køberen var sognekirken, S. Olai, og af denne kirkes regnskaber fremgår, at den købte kalk med disk var en af dem, der blev fundet hos Karine Rasmusses (sml. p. 144). Laurits Pedersen: Helsingør II, 191 og (med ham som kilde) Dalsager: Almindelig Hospital p. 27 oplyser fejlagtigt, al de seks kalke fra Karine alle kom til S. Olai kirke. ¹⁰ Bogen, med samtidigt bind, er afbildet

hos Laurits Pedersen: Helsingør II, 191, hvor det samtidig meddeles, at den via Valkendorfs kollegium i København er kommet til Universitetsbiblioteket, der inden branden 1728 ejede flere af Gråbrødrekløsterets bøger; nu findes bogen i Kgl. Biblioteks inkunabelsamling.¹¹ Ved 1700-tallets midte var kløsterets rette beliggenhed kendt. Sml. det anonyme håndskrift, der er omtalt under dominikanerkløsteret, note 10, p. 541.

¹² Friis: Samlinger p. 346. ¹³ Vilh. Lorenzen: De danske Franciskanerklostres Bygningshistorie p. 100.

† DOMINIKANERKLOSTER

Kløsteret er formentlig grundlagt 1441, da Christoffer af Bayern skænkede sortebrødrene en grund »sønden ved byen uden for graven ind til adelvejen« at bygge kirke, kløster, tegllade og andre huse på, abildgård, humlegård, kålgård og have, at skikke, fly og hegne »meth gryftill til indflucht oc udflycht« efter deres nytte i alle måder. Dertil fik brodrerne fri skov i »Ørwidth« til bygning, brændsel, teglovn, olden, fægang og lergravning efter deres behov til kløsterets bygning¹. 1451 gav paven tilladelse til opførelsen af et kløster på den af kong Erik VII. af Pommern (!) skænkede grund, idet dominikanerne kun havde et kapel, ligesom kløsteret skulle nyde alle ordenens privilegier². I den følgende tid nævnes *S. Nicolai* kløster enkelte gange³. 1483 bevidnede dets prior, at Poul Laxmand »hialp oss til wort closters bygning oc forbæthring oc besynnerlighen til wort orffuæ werk jc Libske mark«, og at det til gengæld skulle holde daglig messe for hans og hans forældres sjæle »for *wor frwes alteræ*«⁴. 1536 fik byen kgl. gavebrev på sortebrødrekløster med huse, jorde, kirkegård, kirke, teglgård og -ovn etc., for at det kunne omdannes til hospital⁵. Det viste sig hurtigt for lille til denne brug, hvorpå Almindelig Hospital 1541 indrettedes i *S. Marie* kløster (p. 511)⁶; samtidig blev sortebrødrenes tidligere kløster med tilliggender henlagt til hospitalet, søm derefter udlejede huse og haver; i årene 1546—50 optræder en halv snes ejere, fortrinsvis håndværkere, og heriblandt Blasius pottemager⁷, der brugte kirken til værksted⁸. 1567 brød man mursten los i kløsteret, og der førtes 21 læs til rådhusgården i forbindelse med byggeri på rådhusets kælder⁹. 1582 blev »det gamle stenhus« udi *S. Nicolai* kløster nedrevet⁸. Ved 1750'ernes midte omtafes en stor og høj brandmur, »hvorpå er en port, som man går ind igennem til pladsen, hvor kløsteret har stået« (sml. p. 540), og hvor der endnu var så mange levninger af dets grundmur, at man ikke var i tvivl om, at det »har været rigt og stort tilforn«¹⁰.

Tilsyneladende modsiger de skriftlige kilder til belysning af Sortebrødrekløsterets *beliggenhed* hinanden. Af stiftelsesbrevet fra 1441 fremgår det tydeligt, at den af kongen skænkede grund lå ved Adefvejen, *uden for byen* og dens søndre grænse: »Grøften«. Det stemmer ikke med de topografiske oplysninger, der findes i Almindelig Hospitals skøder¹¹ og regnskaber fra 1540'erne⁷; ifølge dem lå »*S. Nicolaus* closter« nord (dvs. nordvest) for Stengade på en grund mellem Fiolgade og Grøften (sml. fig. 1), dvs. *inde i byen* og umiddelbart inden for Svingelporten. Også traditionen kendte denne beliggenhed; Boesen skrev således 1757 (p. 218): at kløsteret »lå ved Svingelen, hvor de krinkelkroge, Gammel Kløster kaldet, nu er«. De arkæologiske fund har bekræftet rigtigheden af de eftermiddel-

Fig. 1. Helsingør. † *S. Nicolai* kløster. Plan 1:1000. På en moderne karréplan er med raster angivet det areal, som med sikkerhed kan formodes at have tilhørt kløsteret (grænsen mod nord dog ukendt). En punkteret linje antyder bygrøftens senmiddelalderlige forløb og de nummererede cirkler udgravningsfelter; nr. 1, 1936 og 1939; nr. 2, 1965; nr. 3, 1908; nr. 4-5, 1965-1966 (p. 538).